

Pionier in communautair toerisme

Verantwoord op reis in Ecuador

Het meer van Cuicocha is een van de mooiste van Ecuador © Runa Tupari

Weinig landen ter wereld kennen een grotere natuurlijke en culturele rijkdom dan Ecuador. Met het kwartel kust, sierra, amazone en Galapagos beschikt het land over vier ecosystemen met een enorme biodiversiteit. Een kwart van de bevolking is inheems met tradities die eeuwen teruggaan. Het groeiende zelfbewustzijn van die *indigenas* maakt van Ecuador een pionier in de ontwikkeling van communautair toerisme.

Van ecotoerisme...

Net als in de rest van Zuid-Amerika streken ook in Ecuador de eerste Amerikaanse en Europese toeristen neer in de jaren 70 en 80. De sector ontwikkelde zich hoofdzakelijk met buitenlands kapitaal. In het beste geval kregen de Ecuadorianen een slecht betaald baantje. In dezelfde periode nam de schaamteloze en verwoestende exploitatie van het Amazonegebied toe door buitenlandse olie- en houtbedrijven.

Met la Pachamama (moeder natuur) kan je ook anders omgaan. Vanuit die gedachte ontstonden begin jaren 90 de eerste projecten rond ecotoerisme, vaak met steun van Europese ngo's. Het idee sloeg aan en ecolodges en ecotours schoten als paddestoelen uit de Ecuadoriaanse grond. Zelfs in die mate dat het voorvoegsel 'eco' voor vele reisorganisaties binnen en buiten Ecuador in de eerste plaats een marketingargument werd om toeristen te lokken.

De *Asociación Ecuatoriana de Ecoturismo* (ASEC) streed jarenlang tegen het misbruik van de term en kreeg de laatste jaren steeds meer steun van de Ecuadoriaanse overheid.

...naar communautair toerisme

In 1992 werd in heel Amerika de 500ste verjaardag gevierd van de ontdekking van het continent door Columbus. Maar in de inheemse gemeenschappen werd dat omgebogen tot een herdenking van '500 jaar inheems en volks verzet'. Tijdens een grote mars op Quito eisten ook de Ecuadoriaanse indianen meer rechten.

Als antwoord op dit groeiende politieke bewustzijn van de *indigenas* begon de Ecuadoriaanse overheid met mond-

Ecuador

Omdat Ecuador de laatste jaren een aanzienlijke economische groei heeft gekend, staat het niet langer op de lijst van armste landen en behoort het nu tot de zogenaamde middeninkomenlanden. Het bruto binnenlands product per capita is inderdaad gestegen, maar de voordelen van de ontwikkeling blijven heel ongelijk verdeeld. 10% van de bevolking bezit 46% van het nationale inkomen. De armoede situeert zich vooral bij de inheemse bevolking op het platteland.

jesmaat projecten te financieren die de plattelandsgemeenschappen uit de armoede moesten halen. Daarbij dook al snel toerisme op als een economische activiteit met ontwikkelingspotentieel. In 2009 noemde president Rafael Correa toerisme “de toekomst van het land, een industrie zonder schoorstenen”.

Een aantal indianengemeenschappen hebben daar niet op gewacht om het voortouw te nemen. Als reactie op het arrogante en eigengereide optreden van grote reisorganisaties startten zij toeristische projecten in eigen beheer en met de financiële hulp van ngo's. Een bekend voorbeeld is RICANCIE (*Red Indígena de Comunidades del Alto Napo para la Convivencia Intercultural y Ecoturismo*). Sinds 1993 bouwden deze kichwa-gemeenschappen stap voor stap aan de infrastructuur om zelf toeristen te ontvangen en hen te laten kennismaken met de rijkdom van het tropische woud en met hun cultuur. In 2005 verwelkomden zij hun 10.000ste bezoeker. Tweehonderd families verwierven zo een extra inkomen bovenop hun landbouwactiviteiten en de organisatie genereerde voldoende middelen om een school te bouwen en een groot stuk woud te beschermen.

In 2002 verenigden verschillende groepen zich in de *Federación Plurinacional de Turismo Comunitario del Ecuador* (FEPTCE) met als doel het communautair toerisme te verdedigen en te versterken. Dat leidde in 2004 tot de wettelijke erkenning van dit type toerisme, zowel door het Ecuadoriaanse Ministerie van Toerisme als door de World Tourism Organization die de pioniersrol van Ecuador prees. Na overleg tussen de FEPTCE en de Ecuadoriaanse overheid werden officiële criteria vastgelegd. Projecten moeten voortaan een aanvraag indienen vooraleer ze bezoekers mogen ontvangen. Regelmatig zijn er controles op hygiëne en andere aspecten van de onthaalinfrastructuur.

Onthaalinfrastructuur in Junin, Intag Valley © Runa Tupari

Wat maakt communautair toerisme – ook wel *tourisme indigène* of *tourisme autochtone* genoemd – zo specifiek? Voor het Franse tijdschrift *Ecotourisme Magazine* gaat het in de eerste plaats om een vorm van toerisme waarbij de lokale gemeenschappen zelf het onthaal van de toeristen beheren. Op die manier houden ze controle op de toeristische activiteiten die op hun territorium plaatsvinden en genereren ze inkomsten.

De FEPTCE noemt communautair toerisme “een strategie voor een duurzame ontwikkeling met behoud van de eigen identiteit”.

De baseline van de organisatie is ‘*para defender la vida de los pueblos*’ (om het leven in onze dorpen te verdedigen). Communautair toerisme is voor hen een volwaardige economische activiteit, een combinatie van eco- en eerlijk toerisme die bijdraagt tot:

- de organisatorische versterking van de gemeenschappen. Het is een sociale en solidaire economische activiteit die veel overleg en samenwerking vraagt. Er moet infrastructuur worden voorzien (kamers bij families of gîtes in de dorpen), er moet overlegd worden over de verdeling van de inkomsten, enz...
- de bescherming van de natuurlijke rijkdommen. Het respect voor moeder aarde (la Pachamama) is diep geworteld bij de indiaanse gemeenschappen. Met een toeristisch project wordt het nog belangrijker om de natuur te behouden in plaats van ze te exploiteren. Leden van FEPTCE staan dan ook vaak vooraan in de strijd tegen mijnbedrijven of oliemaatschappijen.
- de versterking van hun culturele identiteit. Muziek, dans, gastronomie, spiritualiteit en andere culturele tradities herleven in de uitwisseling met de toeristen. FEPTCE spreekt dan ook over toerisme als een manier om hun manier van denken, doen en zijn te ‘dekoloniseren’.

Haaïen op Galapagos © Niall Kennedy

Impact

Ondanks het grote enthousiasme erkent FEPTCE dat toeristische projecten ook fout kunnen aflopen, meestal omdat gemeenschappen zich halsoverkop in een toeristisch avontuur storten. Ze investeren zwaar in opvangcapaciteit, maar hebben van belangrijke aspecten als promotie weinig kaas gegeten.

Daarom startte de federatie een *escuela de interaprendizaje*, een school waar leden uit de verschillende projecten van elkaar kunnen leren. Ze studeren af als *promotores de turismo comunitario*.

Javier Contreras is een Ecuadoriaan die werkzaam is in de sector van duurzaam toerisme in Frankrijk. Hij schat het aantal Ecuadoriaanse gemeenschappen actief in het communautair toerisme op 115. “Maar het niveau verschilt enorm. Sommige projecten zijn nog maar pas gestart, raken nauwelijks van de grond of draaien op een laag pitje. De reden is meestal dat ze buiten de klassieke toeristische routes liggen of dat ze capabele trekkers missen. Niet toevallig scoren de echte succesverhalen hoog op deze twee punten.”

Culturele revival

Opvallend is dat Contreras ook bij de succesverhalen de culturele impact hoger inschat dan de economische impact. Communautair toerisme zit ingebed in de *revival* van de inheemse beweging en heeft zeker bijgedragen tot het hervitaliseren van de indiaanse cultuur.

Julie Carpentier, een Franse doctoraatsstudente, die een aantal toeristische projecten in de Amazoneregio bestudeert, stelt vast dat de voortrekkers van de projecten vaak dertigers of veertigers zijn die gestudeerd of gereisd hebben. "Om de cultuur van hun dorp of gemeenschap aan de toeristen te kunnen tonen, moet de jongere generatie 'in de leer' gaan bij de ouderen. Op die manier zorgen toeristische projecten er voor dat gemeenschappen die uit elkaar dreigen te vallen (jongeren die naar de stad trekken, enkel nog Spaans praten, ...) opnieuw een 'project' hebben om zich rond te verenigen."

Bartholomew Eiland Galapagos © Derek Keats

Contreras ziet echter ook pijnpunten in dit proces. "Van toeristen wordt verwacht dat ze openstaan voor de cultuur van de *indígenas*. Maar in hoeverre moeten de *indígenas* zich aanpassen aan de toerist, meer bepaald aan het beeld dat die toerist van hen heeft? Sommige gemeenschappen gaan daar zo ver in dat ze hun plasticen bordjes terug inruilen voor aardewerk. Wat ze tonen is vooral folklore. Maar cultuur is geen statisch gegeven, cultuur evolueert. Ze moeten een evenwicht vinden tussen behoud en vooruitgang, tussen folklore en respect."

Julie Carpentier werpt nog een andere belangrijke vraag op. Communautair toerisme wordt vaak gepresenteerd als een ontwikkelingsmodel in handen van de gemeenschappen zelf, maar die onafhankelijkheid is in de praktijk zeer relatief. Er moeten immers middelen gevonden worden om te investeren. Vroeger kwamen die vaak van ngo's, vandaag ook van de overheid.

Daarnaast staat of valt een project met de komst van toeristen, wat vaak afhankelijkheid betekent van reisorganisaties en touroperators. Omwille van die precare economische basis worden in de Amazoneregio toeristische projecten ook gesponsord door... oliemaatschappijen. Voor hen is het een handige manier om *goodwill* te creëren voor hun aanwezigheid in de regio. Al zijn er ook tegenvoorbeelden. Zo heeft de gemeenschap van Sarayaku zijn toeristisch project volledig in het teken gezet van zijn felle strijd tegen de vervuiling van het woud door het Franse Agip en andere oliemaatschappijen.

Met Belgische steun

De Belgische ontwikkelingssamenwerking is actief in Ecuador sinds 1977. In 2006 werd een langlopend samenwerkingsprogramma ondertekend waarbij de focus ligt op plattelandsontwikkeling: PdRN of *Programa de Desarrollo Rural del Norte* (Programma voor plattelandsontwikkeling van het Noorden). In nauwe samenwerking met nationale en provinciale overheden steunt het Belgisch ontwikkelingsagentschap (BTC) projecten in het noorden van het land waaronder een tiental initiatieven in communautair toerisme. Concreet gaat het om de financiering van onthaalinfrastructuur bij de opstart, de kwaliteitsverbetering van de aangeboden diensten en activiteiten of het versterken van lokale organisaties om aan alle wettelijke procedures te voldoen.

Eén van de organisaties die via het PdRN gesteund wordt, is Runa Tupari, een voortrekker van het communautair toerisme in de provincie Imbabura. Sinds 2001 geeft de organisatie uit de toeristische regio Otavalo-Cotacachi bezoekers de kans bij lokale families te verblij-

Het aanbod van Runa Tupari

Behalve het verblijf in een inheemse gastfamilie biedt de organisatie een brede waaier aan activiteiten: wandelen of mountainbiken in de bergen, meerdaagse trekkings met tent, vulkanen beklimmen, de beroemde artisanaatsmarkt van Otavalo bezoeken, condors en andere vogels spotten, paardrijden, de gastfamilie helpen met hun dagelijkse activiteiten, workshops en initiatieven in artisanale ambachten volgen, fairtrade- en biologische landbouwprojecten bezoeken, kennismaken met de spiritualiteit en cosmovisie van de *indígenas*, medicinale planten en het werk van sjamanen ontdekken en deelnemen aan riten en feesten.

Runa Tupari organiseert ook fietstochten © Runa Tupari

ven. Dit zorgt niet alleen voor extra inkomsten voor de inheemse families, maar ook voor het opwaarderen van de natuurlijke en de culturele rijkdom van de regio. In 2012 verbleven 1740 toeristen één of meerdere dagen bij een inheemse familie.

Behalve tours en activiteiten organiseert Runa Tupari ook programma's waarbij buitenlandse toeristen een korte of lange periode 'meewerken' in een school, een natuurbeheerproject, fairtradelandbouw, enz... Groepen kunnen ook deelnemen aan een traditionele minga. Dit zijn een aantal dagen van collectieve arbeid waaraan de hele gemeenschap participeert.

Ook sommige ngo's zien in communautair toerisme een hefboom voor plattelandontwikkeling. Zo organiseert Mouvement d'Actions à Travers-Monde (MATM) in nauwe samenwerking met haar partner UPOCAM reizen of langere verblijven in Ecuador. UPOCAM is de unie van boerenorganisaties in de kustprovincie Manabi. Steeds meer lidorganisaties bekijken welke toeristische troeven ze kunnen uitspelen en hoe ze dat best aanpakken.

Vele Ecuadoriaanse families koesteren de hoop dat communautair toerisme hen kan helpen het platteland een toekomst te geven. Hopelijk zijn in de volgende jaren voldoende toeristen bereid dat pad te volgen.

Toeriste en gastvrouw samen aan de slag © Runa Tupari

V.U.: Carl Michiels, BTC Hoogstraat 147 1000 Brussel

BTC TRADE FOR DEVELOPMENT

WWW.BEFAIR.BE

**DE BELGISCHE
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING .be**

Bronnen:

ASEC: www.ecoturismo.org.ec, www.amigosdelasaps.org

RICANCIE: ricancie.nativeweb.org

FEPTCE: www.feptce.org, www.facebook.com/feptce

Ecoturisme Magazine: www.ecoturisme-magazine.com

Interview met Javier Contreras: blog.via-sapiens.com/une-experience-de-tourisme-communautaire

Julie Carpentier, *Tourisme communautaire, conflits internes et développement local*, verschenen in Bulletin de l'Institut Français d'Études

Andines / 2011, 40 (2): 349-373; te downloaden via

[http://www.ifeanet.org/publicaciones/boletines/40\(2\)/349.pdf](http://www.ifeanet.org/publicaciones/boletines/40(2)/349.pdf)

BTC-projecten: www.btcctb.org/nl/news/turismo-comunitario-para-mejor-vivir

Runa Tupari: www.runatupari.com

MATM: www.matm-belgique.org

UPOCAM: www.upocam.org/index.php/turismo-mainmenu-26

De meningen die in deze publicatie naar voren worden gebracht zijn niet noodzakelijk de opvattingen van BTC of de Belgische Ontwikkelingssamenwerking.